

УДК 94:[336.74:316.343:63-051-058.12 (477.74)“19”

О. І. Михайлов

ФОРМУВАННЯ ПОЗИКО-ОЩАДНИХ ТОВАРИСТВ НА ТЕРИТОРІЇ БЕССАРАБІЇ

У статті зроблено спробу розглянути основні напрямки діяльності позико-ощадних товариств на території Бессарабії. Висвітлюються потреби простого населення у вчасному та сприятливому кредитуванні. Розкривається значення поміщицької верстви в утворенні цих установ. Обумовлюються деякі нормативні засади державної політики у цьому питанні. В роботі також представлені важливі аспекти співробітництва повітових та губернських органів влади; виконання доручень сільськими управліннями. Стаття дає уявлення про внутрішні справи цих товариств: систему звітності та рахівництва, залучення вигідних вкладів та надання прийнятних позик.

Ключові слова: *нобілітет, позико-ощадне товариство, предводитель дворянства, позика, вклад, Бессарабська губернія.*

У другій половині XIX ст. в Бессарабській губернії розпочався активний процес засновництва фінансово-кредитних установ. Такі установи були покликані для того, щоб з одного боку, зменшити негативну роль лихварів, а з іншого – забезпечити державний контроль над цим питанням. Саме дворяни займали найбільш презентабельні та почесні місця в нових банках та їх місцевих філіях, ставали організаторами дрібної кредитної справи. Сьогодні активно розвивається науковий напрям дослідження регіональної історії. Вивчаючи локальну історію окремих територій, ми можемо отримати більш розгорнену загальну історію нашої країни. Питання ролі нобілітету в розвитку кредитної справи регіону, як правило, розглядалося дослідниками в комплексі з висвітленням багатьох інших сторін їх діяльності. Серед них потрібно назвати Балабушевича Т.А., Барана В.Д., Барана В.К. [1], Шемякова Д.Є. [4], дослідження якого торкається кредитної системи Бессарабії, Циганенко Л.Ф. [5], монографія якої розкриває фінансову та торговельну діяльність дворянства Південної України та ін. Однак, до сьогодні ми не маємо єдиної комплексної праці, яка б розглядала значення дворянської верстви в становленні фінансово-кредитної системи в Бессарабії.

Метою статті є дослідження причин утворення та головних аспектів діяльності позико-ощадних товариств на теренах Бессарабської губернії, основна увага приділяється вкладу дворянства в утворенні та розвитку цих товариств.

У пореформений період Бессарабська губернія зазнала значних адміністративних та соціально-економічних змін. Збільшилася кількість повітових органів влади та предводителів дворянства. Активно розвивалася система ринкових відносин та конкуренції. Основну масу селян краю становили юридично вільні безземельні селяни – царани, які за “Положенням 14 липня 1868 р.” наділялися землею в постійне користування за повинності. Викуп цієї землі здійснювався з деякими відступами на основі “Положення про викуп” 19 лютого 1861 р. Проте, реформи спричинили швидке розшарування населення, частина якого змушена була користуватися кредитом: з одного боку для викупу земельних ділянок, з іншого – для вдалого ведення свого господарства.

Однією з найбільш поширених форм кредитних установ була кооперація шульцеделічівського типу – позико – ощадні товариства. Після реформи 1861 р. у Російській імперії були здійснені перші спроби організації установ дрібного кредиту на засадах сільськогосподарської кооперації – позико – ощадних товариств. Їхні статuti базувалися на принципах існування установ дрібного кредиту, розроблених Ф.Г.Шульце – Деліче у XIX ст. у Німеччині. Група дрібних власників, що потребувала кредиту, створювала товариства на паях, які надавали своїм членам позики з власних коштів і кредитів, отриманих іншим чином. Розгляду цього питання слід приділити окрему увагу, адже на 1900 р. їх було вже 27, тобто вони діяли у Бессарабії ще до Положення 1895 р і вже у 80-ті рр. XIX ст. розв'язували багато питань, які не могли бути врегульованими у банку [1, с. 173].

Про популярність установ даного типу на теренах Бессарабії свідчить той факт, що майже всі повітові земські управи придбали посібники, які стосувалися діяльності та звітності цих товариств. Та й взагалі, список видань був доступним для усіх пересічних громадян. В земських канцелярських відділах можна було замовити такі публікації як: “Сільські позико-ощадні товариства (проблеми звітності та рахівництва)” за 75 коп., “Діяльність земства по устрою позико-ощадних товариств” за 1 руб., навіть матеріали про засновника цих установ, “Шульце-Деліч – його життя та діяльність” за 30 коп. [2, арк. 122].

Переписка Акерманської повітової земської управи з Бессарабською губернською земською управою про відкриття у селах повіту позико-ощадних товариств свідчить, що: “Позико – ощадні товариства мають на меті звільнити своїх членів, по можливості вже дуже скоро після свого виникнення, від необхідності кредитуватися не тільки у лихварів, але і у приватних осіб, бо сплата відсотку на позичковий капітал складає одну з головних причин бідного стану дрібних господарств. Спираючись на ретельне спостереження, ми дійшли висновку, що звичайний відсоток на капітал не під силу дрібному господарству ...” [3, арк. 45].

Кількість позико-ощадних товариств в Бессарабії стрімко зростала. Через прийнятні відсотки зростала довіра населення і капітал самих товариств [4, с. 175]. З Акерманської повітової земської управи зазначається, що у 80-ті рр. відсотки, стягувані по позикам, поступово знижуються. Якщо прийняти до уваги масове розповсюдження державних і позичково-ощадних кас і поступове збільшення розмірів відсотків по

вкладах, "...не можна не бачити в охарактеризованому явищі доказів все більшої зростаючої довіри населення до товариств..." [3, арк. 21]. Можна помітити, що управа не стояла осторонь проблем розбудови системи дрібного кредиту в регіоні. Варто наголосити на тому, що більшість членів управи складали саме представники дворянської верстви.

Сучасна дослідниця Циганенко Л.Ф. надає інформацію про те, що аристократи Бессарабії часто ставали акціонерами великих торгівельних та промислових об'єднань, кредитних та фінансових товариств, брали участь в їх започаткуванні та діяльності. Звичайно, дрібні кредитні товариства не були прибутковою справою для дворян. Проте, такі установи як позико-ощадні стали необхідними для селянства, представників дрібного промислу. Саме дворяни зіграли важливу роль в становленні цих товариств. Реалізації цієї мети сприяли поміщики і на місцевому, і на державному рівнях [5, с. 276].

Державна політика сприяла відкриттю товариств. Для відкриття у селах позико-ощадних товариств по Височайшому повелінню 28 жовтня 1874 року, був виданий указ про відкриття в селах повітів позико-ощадних товариств. Для досягнення цієї мети Бессарабському земству за його клопотанням був представлений капітал, що зібрали з населення губернії за три роки на утримання пошт. Ця сума складала 306 тис. рублів. Такому позитивному розвитку позико-ощадної справи сприяло рішення губернатора Бессарабії, генерал-майора Шебеко Миколи Ігнатієвича [6, с. 1].

Щоправда, в Бессарабській губернії діяли позико-ощадні товариства ще до імператорського указу 1874 р. Так, із звітних матеріалів про оберти позико-ощадної каси Паризької волості Акерманського повіту, стало відомо, що ця установа була заснована у 1872 р., а свою фінансову діяльність каса розпочала з 25 квітня 1873 р. Установа була відкрита для потреб Паризького сільського товариства, яке складалося з 230 домогосподарств та 700 осіб чоловічої статі [2, арк. 168].

Проте, сильний поштовх для подальшого розвитку позико-ощадної справи у Бессарабії відбувся в 1874 р.

Як свідчать матеріали губернської управи, за клопотанням Бессарабських земських зборів, які очолював губернський предводитель дворянства, камер-юнкер двору Ришкан-Дерожинський Є.Л. (через місяць був змінений на посаді), від 28 жовтня 1874 р. рішенням Державної Ради земству Бессарабської губернії дозволено суму, що була зібрана з сільських товариств цієї губернії (за 3-річний період 1857-1860 рр.) на утримання сільських пошт, використати для утворення в селах позико-ощадних товариств [7, арк. 55].

Згідно цього урядового рішення і постанови наступного предводителя дворянства, Леонарда П.Є. на сьомій черговій сесії губернських земських зборів, Бессарабська управа (членом якої був Ришкан-Дерожинський Є.Л.) у 1876 р. вирішила відрахувати з депозитів цієї суми капітали, що спрямовувалися на відкриття позико-ощадних товариств: у Хотинському повіті – 4 467 крб. 98 коп., Сороцькому – 38 292 крб. 68 коп., Ясському (нині Бельцькому) – 36 853 крб. 43 коп., Орґеєвському – 35 337 крб. 43 коп., Кишинівському – 35 630 крб. 54 коп., Бендерському – 8 728 крб. 73 коп., Акерманському – 1 628 крб. 13 коп., всього угубернії – 201 145 крб. 92 коп." [8, арк. 410]. На кошти цього капіталу, який згодом зріс до 360 тис. крб. і був розподілений між повітовими земствами, вдалось відкрити у селах 26 позичково-ощадних товариств і 5 сільських банків. Майже виключно у Кишинівському і Орґеєвському повітах. Дивлячись на цей документ, виникають питання щодо непропорційності розподілу цієї суми між повітами. Деякі відповіді ми отримали, коли простежили як ці кошти витрачалися.

З архівних матеріалів Акерманського земства, можна побачити, що у місцевій касі дрібного кредиту був присутній спеціальний капітал – фонд позико-ощадних товариств. На початковому етапі ця сума складала 1 628 руб. 13 коп., що говорить про джерело надходження цих коштів. У 1876 р. голова Акерманської земської управи, відставний майор Мерман Отто Федорович, доручив члену управи, поселянину-власнику Кириєнко Василю Івановичу, використати ці кошти за призначенням у Талмазській волості, тобто відкрити там позико-ощадні товариства. Однак, у 1877-1878 рр. Кириєнко В.І. вмовляв жителів цієї волості відкрити позико-ощадні товариства, але вони бажання не виявили. Зважаючи на це, вказана сума була закладена у Державний банк. За рахунок відсотків по вкладах, у 1905 р. вона складала вже 2 764 руб. 48 коп. [2, арк. 136]. Тобто, кошти, що були виділені Акерманському земству на утворення позико-ощадних товариств, не здосягли одразу своєї мети і майже тридцять років перебували на депозиті в банку. Проте, управа при відкритті Акерманської каси дрібного кредиту, перемістила цю збільшену відсотками суму, як особливий фонд позико-ощадних товариств, до активу каси. Управа не витратила ці кошти на інші потреби, а фонд у весь час нарощувався в касі.

В той час, Орґеєвському повіті під керівництвом дворянина Котруци Олександра Гавриловича, голови повітової управи, та його помічників, яскравих представників місцевого нобілітету, членів управи, Козака Івана Гавриловича та Ботезата Олександра Івановича, були відкриті ряд установ позико-ощадного класу. Відомо, що в Орґеєвському повіті в цей час розпочали свою діяльність 12 позико-ощадних товариств. Капітали Бровицького товариства цього повіту становили 20 тис. крб., а дивіденди по вкладах сягали 6% річних. Також у повіті діяли Екімоуцьке, Ігнацейське, Ісаківське, Криулянське, Машкауцьке, Моловацьке, Сусленьське і Чеколтенське товариства. Пересеченське товариство володіло капіталом у розмірі 27 тис. крб., а чистий прибуток у 1900 р. становив 2 тис. крб. Частина пайовиків вступала до позико-ощадних товариств не заради отримання дешевого кредиту, а дивіденду на паї. Обсяги дивідендів були різними. Це підтверджується статистичними даними позичково-ощадних товариств Орґеєвського повіту. На початок ХХ ст. дивіденди Казанештського товариства становили 8,34 %. Дивіденди Тузорського товариства дорівнювали 10 %, в той час як відсотки по вкладах Кіпирчанського товариства сягали 11 %, при рівності пайових капіталів цих товариств (приблизно 22 тис. крб.) [9, с. 68]. Велика кількість установ, завдяки фінансовому сприянню губернського земства були відкриті в Кишинівському повіті, головою якого був дворянин, відставний штабс-ротмістр Семиградов Микола Іванович [6, с. 29]. На Кишинівський повіт

припадало більше десяти установ даного типу. Дуже вигідно було розміщувати невеликі вклади в утворюваних товариствах. Цьому сприяла і податкова система.

З витягу про “збори від прибутків з грошових капіталів” за 1887 р., оподаткуванню не підлягали відсотки покладам у позичкових касах, позико-ощадних товариствах та сільських банках [10, с. 52]. Така ситуація була вигідною для вкладників, які бажали отримати дивіденди. Проте, ці установи були потрібними і для позичальників, яким була необхідна невідкладна фінансова допомога. В тих повітах губернії, де само організованих установ дрібного кредиту було менше, земські управи змушені були створювати спеціальні капітали для надання позик населенню.

Наприклад, Акерманське земство, шляхом щорічного відрахування 5 карбованців із залишків кошторису, склало особливий капітал, з якого видавало позики на сільськогосподарські потреби. Нарешті, при більшості земських управ існували склади землеробських знарядь, які продавалися селянам за визначеними цінами, з розстрочкою виплати [7, арк. 55]. Проблеми населення були різними, часто вимагаючи втручання повітового керівництва.

Так, голова Акерманської земської управи, надвірний радник Мічу-Николаєвич Д.П., 23 лютого 1906 р. підписав документ про видачу громаді міщан посаду Турлак позики в розмірі 2 907 руб. 80 коп., з належного управи станového продовольчого капіталу на покупку хліба для видачі його міщанам, які мали в цьому гостру потребу. Довірені посаду: Марущенко Григорій, Зеленюк Іван, Похиленко Федір та Твердохлібов Андрій – представили список людей, які мали потребу у продовольстві та найменування товарів, які потрібно було закупити громаді. За цим списком ржі потрібно було 110 пудів на суму 954 руб. 60 коп. (пуд ржі коштував 86 коп.), ячменю – 2 570 пудів на суму 1 953 руб. 20 коп. (пуд ячменю коштував 76 коп.) – всього 2 907 руб. 80 коп [11, арк. 13]. Даючи дозвіл на видачу зазначеної позики міщанам, Мічу-Николаєвич Д.П. телеграмою надіслав його до Бессарабської губернської управи, яке схвалило це рішення. На документі стояли підписи голови Акерманської управи та членів управи. Членами управи були дворянин Заботкін Микола Дмитрійович, купець Спіліоті Гергій Антонович, та поселянин-власник Видмер Андрій Андрійович [12, с. 291].

Проте, керівництво управи, яке в значній мірі належало голові повітової управи та предводителю земського дворянства, розуміло важливість самоорганізації жителів повіту в питанні кредиту. Для цього і потрібна була координаційна та фінансова участь представників місцевої влади. Сприятливою була і державна політика.

Відповідно до імперського закону про кредит від 7 червня 1904 р., були полегшені адміністративні та фінансові умови для відкриття фінансових установ. Орієнтуючись саме на цей нормативний акт, Акерманські повітові земські збори, які очолював предводитель дворянства, статський радник Навроцький Василь Григорійович, уповноважили повітову управу активно сприяти відкриттю якомога більшому числу кредитних та позико-ощадних товариств. Документ був розісланий усім сільським управлінням повіту.

Управа, в своєму зверненні до волосних та сільських рад, відмічала що ці нові установи дрібного кредиту користувалися найбільшим успіхом тому, що могли діяти на невеликому просторі (в невеликому поселенні), засновувалися та управлялися місцевим населенням. Ще однією універсальною ознакою товариств був той факт, що кредитом могли користуватися усі господарі даного регіону незалежно від становой приналежності [13, с. 68].

Оберти позико-ощадної каси Паризької волості на 1 січня 1905 р. складали 51 979 рублів 14 коп. З цієї суми основний капітал товариства становив 1 689 руб. 77 коп., а вклади клієнтів – 50 289 руб. 37 коп. Крім того, невиплачені позики боржників каси сягнули 51 634 руб. 2 коп. Таким чином, порівнявши різницю між вкладками та позиками, чистий прибуток та залишок каси готівкою складав 345 руб. 12 коп. Протягом 1905 р. вкладникам з 5% річних були нараховані 2 522 руб. 99 коп., позичальники з 6% річних сплатили 3 150 руб. 22 коп. Загальна сума основного капіталу каси та вкладів сягнула вже 54 077 руб. 22 коп. Станом на 1 січня 1906 р. у товаристві було 205 позичальників, за якими числився борг у розмірі 52 744 руб. 67 коп. Чистий прибуток склав 1 332 руб. [2, арк. 168]. З документу можна побачити як зростали активи каси. Фактично за рік, завдяки невеликій відсотковій різниці між вкладками та позиками та зростаючих потреб населення, в чотири рази збільшився чистий прибуток каси. Такий докладний звітний матеріал на адресу повітової управи був поданий через політику самої місцевої влади, її бажання контролювати сферу дрібного кредиту.

Для того, щоб сприяти утворенню позико-ощадних товариств саме в тих поселеннях, де це мало найбільшу необхідність, керівництво управи створило спеціальну розгорнуту предметну анкету (з додатками звітних матеріалів), яку мали заповнити представники усіх сільських управлінь. Завдяки такому опитуванню, планувалося дізнатися про те, чи існували в селах позико-ощадні або інші кредитні товариства і, якщо вони існували, надати матеріали про діяльність таких установ за останній рік: повідомити про величину капіталів товариства, розміри стягуваних відсотків за позиками, дивідендних відсотків за вкладками, вищу суму одиничної позики. Окрім цього, управа ретельно досліджувала, який рід заняття та промислу домінував в поселенні, а які заняття були другорядними. У тому випадку, якщо в поселенні не було фінансової профільної установи для отримання позик або дивідендів, потрібно було вказати яким чином дана громада користувалася кредитом (шляхи його отримання). Сільське управління в цій анкеті також зазначало чи варто було відкривати позико-ощадне товариство і, якщо варто, то для яких цілей постала найбільша необхідність у кредиті [2, арк. 170]. Бессарабські повітові управи досконало підходили до вивчення стану кредитної справи в регіоні та, вже на базі отриманих інформативних матеріалів, приймали рішення про стимулювання конкретних кредитних установ або в утворенні нових. Начальники повіту наголошували, що при складанні цих звітних документів сільськими управліннями важливо було опитати якомога більшу кількість місцевих господарів та сільських жителів. Завдяки такій адміністративній організації, створення апарату

бюрократичного підпорядкування товариств, вже дуже скоро місцеве дворянство приймало головні рішення в діяльності та статутних положень цих установ.

З акту Акерманської земської управи: "...продивившись постанову Раскаєцького позико-ощадного товариства від 12 травня 1913 р. про питання щодо збільшення одноособового кредиту в товаристві до 300 крб. і визначаючи, що таке збільшення визивається дійсними потребами господарства членів товариства; Акерманська земська управа постановила: встановити вищу норму одноособового кредиту в Раскаєцькому позико-ощадному товаристві до 300 крб." [3, арк. 90].

Кредитні установи працювали за чітко відпрацьованою системою. Про це свідчить протокол №1 чергових загальних зборів Веденського позико-ощадного товариства. Голова правління Степанов Афанасій, відкриваючи збори, зазначив, що на збори з'явилися 88 із 269 членів. Був обговорений річний звіт товариства за минулий 1910 р. Надходжень товариства було зафіксовано у обсязі 73 693 крб. З коп., витрати становили 73 172 крб. 69 коп., залишок товариства складав 521 крб. 84 коп., які були спрямовані на винагороду працівникам. Ці загальні збори надали право правлінню кредитуватися в Акерманській повітовій і Бессарабській земській касах дрібного кредиту, клопотати про відкриття кредиту в Одеській конторі та Кишинівському відділенні Держбанку. Також дозволялось брати позики в інших установах, за умови, щоб вони не перевищували 9% річних. Позики товариства видавались на термін до 12 місяців [14, арк. 91].

Таким чином, архівні документи свідчать, що позико-ощадні товариства набули особливого розвитку в Бессарабії з другої половини 70-х рр. XIX ст. Швидке засновництво цих установ стало можливим завдяки активному сприянню з боку аристократії як на державному, так і на губернському та повітовому рівнях. Місцеве дворянство контролювало діяльність цих установ. Варто наголосити на тому, що позико-ощадні товариства вирішували велику кількість питань, які важко було врегулювати в банку.

Питання становлення та розвитку дрібного кредиту в Бессарабії та участі в цьому поміщицького стану, має перспективи бути доповненим подальшими розвідками із висвітленням інших сторін фінансової діяльності нобілітету.

Джерела та література

1. Економічна історія України : Історико-економічне дослідження: в 2 т. / [авт. кол.: Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін.]; відп. ред. В. А. Смолій. – [Т. 1.]. – К.: НАН України. Інститут історії України. Ніка-Центр, 2011. – 608 с.
2. Комунальна установа "Ізмаїльський архів" (далі КУІА). – Ф. 47. Аккерманская уездная земская управа – Оп. 1. – Спр. 46. Дело об открытии Аккерманской уездной земской кассы мелкого кредита в 1904-1907 гг., 184 арк.
3. КУІА. – Ф. 47. Аккерманская уездная земская управа – Оп. 1. – Спр. 10. Переписка с Бессарабской губернской земской управой об открытии в сёлах уезда ссудо-сберегательных товариществ и их состоянии в 1875-1905 гг., 418 арк.
4. Шемяков Д.Е. Очерки экономической истории Бессарабии эпохи империализма / Д.Е. Шемяков. – Кишинев: Штиинца, 1980. – 252 с.
5. Циганенко Л.Ф. Дворянство Півдня України (др. пол. XVIII – 1917 рр.) / Л.Ф. Циганенко. – Ізмаїл: СМІЛ, 2009. – 384 с.
6. Адрес-календарь Бессарабской губернии на 1875 г. – Кишинёв: Губернская типография, [1875]. – 228 с.
7. КУІА. – Ф. 47. Аккерманская уездная земская управа – Оп. 1. – Спр. 38. Устав, положение от 16 июля 1895 г. и доклады земских управ об организации и деятельности кредитных товариществ России за 1902 г., 769 арк.
8. КУІА. – Ф. 47. Аккерманская уездная земская управа – Оп. 1. – Спр. 17. Устав ссудо-сберегательной кассы служащих по земству, учреждённой при уездной земской управе в 1882-1912 гг., 79 арк.
9. Вся Россия. Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации // Адрес-календарь Российской империи. – М.: Издание А.В. Суворина, 1902. – С. 43-74.
10. Адрес-календарь Бессарабской губернии на 1887 г. / [под. ред. Б.А. Топиро]. – Кишинёв: Губерн. типогр., [1887]. – 268 с.
11. КУІА. – Ф. 47. Аккерманская уездная земская управа – Оп. 1. – Спр. 53. Отношение Аккерманской уездной земской управы за 1906 год, 179 арк.
12. Адрес-календарь Бессарабской губернии на 1911г. / [под. ред. Б.А. Топиро]. – Кишинёв: Губерн. типогр., [1911]. – 545 с.
13. Адрес-календарь Бессарабской губернии на 1901 г. / [под. ред. Б.А. Топиро]. – Кишинёв: Губерн. типогр., [1901]. – 338 с.
14. КУІА. – Ф. 47. Аккерманская уездная земская управа – Оп. 1. – Спр. 50. Статистические сведения о естественном движении населения, о состоянии животноводства, сельскохозяйственном распределении земель, наличие фабрик и заводов и другие в разрезе волостей и сёл уезда за 1905 г., 343 арк.

Mykhaïlov A. I. The formation of savings and loan associations in the territory of Bessarabia.

The article attempts to examine the main activities of loan-savings associations in the territory of Bessarabia. Highlights the needs of ordinary people in a timely and favorable lending. It reveals the value of landed strata in the formation of these institutions. Specifies some normative principles of state policy in this regard. The paper also presents important aspects of cooperation district and provincial authorities; execution of orders of village government. The article provides insight into the internal affairs of these companies: accounting and reporting system, attracting profitable deposits and providing affordable loans.

Key words: nobility, loans, savings association, leader of the nobility, loan, deposit, Bessarabia Governorate.

Михайлов А. И. Формирование ссудо-сберегательных товариществ на территории Бессарабии

В статье сделана попытка рассмотреть основные направления деятельности ссудо-сберегательных товариществ на территории Бессарабии. Освещаются потребности простого населения в своевременном и благоприятном кредитовании. Раскрывается значение дворянского слоя в образовании этих учреждений. Оговариваются некоторые нормативные основы государственной политики в этом вопросе. В работе также представлены важные аспекты сотрудничества уездных и губернских органов власти; выполнение поручений сельскими управлениями. Статья дает представление о внутренних делах этих обществ: системе отчетности и счетоводства, привлечение выгодных вкладов и предоставления приемлемых займов.

Ключевые слова: нобилитет, ссудо-сберегательное товарищество, предводитель дворянства, заём, вклад, Бессарабская губерния.